

OMÓWIENIA ORZECZEŃ

Konrad Rydel
(opracowanie i przekład)

Sąd Apelacyjny w Nowym Jorku w sprawie:
*The People of the State of New York ex rel.
The Nonhuman Rights Project, Inc., on Behalf
of Tommy, Appellant, v. Patrick C. Lavery,
Individually and as an Officer of Circle L
Trailer Sales, Inc., et al., Respondents*

Fakty: W Stanach Zjednoczonych ma obecnie miejsce debata na temat tego, czy istnieją inne podmioty wolności i praw fundamentalnych niż ludzie. Częścią powyższego dyskursu są procesy sądowe o nadanie podmiotowości prawnej zwierzętom. Organizacja *The Nonhuman Rights Project* złożyła w grudniu 2013 r. pozwy w imieniu czterech szympan-sów, domagając się ich uwolnienia. Podstawowym celem tej organizacji, założonej w 2007 r. przez Stevena Wise'a, jest nadanie zwierzętom „praw gatunkowych”, a więc takich, które będą dostosowane do ich potrzeb, możliwości intelektualnych, poznawczych itp. Poniższy wyrok dotyczy szympansa o imieniu Tommy, który zdaniem organizacji był przetrzymywany przez swojego właściciela niezgodnie z prawem na osiedlu przyczep kempingowych. Organizacja wnosiła o przeniesienie zwierząt do ośrodka „Save the Chimps” na Florydzie. Spór prawny dotyczył tego, czy sąd może wszcząć postępowanie upominawcze i domagać się od właściciela

szympansów działania w myśl zasady *habeas corpus*. Zgodnie z tą zasadą ten, kto przetrzymuje osobę w uwięzieniu, musi na żądanie sądu uzasadnić legalność takiego działania. Zdaniem organizacji szympany, tak jak ludzie, są prawnie chronione zgodnie z powyższą regułą.

Sąd apelacyjny orzekł o niemożności uznania Tommy'ego za podmiot praw, ponieważ szympany nie wypełniają obowiązków społecznych. W przypadku szympansa Kiko sąd stwierdził, że rezerwat stanowi inny rodzaj niewoli, wobec czego nie można zastosować nakazu *habeas corpus*. W przypadku pozostałych szympansów – Herculesa i Leo – sąd wszczął postępowanie upominawcze, a ich pełnomocnicy złożyli wyjaśnienia. Ostatecznie sąd nie wydał stosownego nakazu, natomiast *New Iberia Research Center*, placówka badawcza posiadająca największą liczbę szympansów laboratoryjnych (w tym Leo i Herculesa), zdecydowała, że wszystkie przetrzymywane przez nią zwierzęta trafią do sanktuarium *Blue Ridge* w Georgii. Ośrodek powstał w ramach programu z 2014 r. o nazwie „Project Chimps”. W założeniu twórców ma zapewnić jak najlepsze warunki szympansom, gdy te przestają być własnością ośrodków naukowych i innych podmiotów. Pierwsze szympany trafiły w 2016 r. z *New Iberia Research Center*.

Wyłącznie Stany Zjednoczone i Gabon nadal dopuszczają przeprowadzanie badań naukowych na szympansach. Chociaż *The Nonhuman Rights Project* nie wygrało żadnej z powyższych spraw, to orzeczenia te stanowią ważny głos w dyskusji na temat tego, czy istnieją podmioty inne niż ludzie, które korzystają z praw fundamentalnych.

Przedstawione tu uzasadnienie orzeczenia jest bardzo charakterystyczne pod względem formy dla systemu *common law*. Ze względu na to sąd, mówiąc o sobie, bardzo często posługuje się zaimkami oraz odwołuje się do poprzednich rozstrzygnięć sądowych, cytując często ich fragmenty.

Tłumaczenie wyroku¹

Przedmiotem tego sporu jest szympans znany jako Tommy, który jest obecnie przetrzymywany przez pozwanych w ich posiadłości Gloversville w hrabstwie Fulton. W imieniu Tommy'ego powód wystąpił

¹ Tekst wyroku dostępny na stronie Sądu Apelacyjnego w Nowym Jorku: < http://www.nycourts.gov/reporter/3dseries/2014/2014_08531.htm#1FN >.

o nakaz wszczęcia postępowania w sprawie *habeas corpus* zgodnie z art. 70 CPLR², argumentując, że Tommy był bezprawnie przetrzymywany przez pozwanych. Aby dowieść, że szympanasy mają na ogół cechy wystarczające do uznania ich za „osoby” w interesie ich osobistej niezależności i wolności od bezprawnego przetrzymywania, powód złożył w uzasadnieniu oświadczenia kilku ekspertów. Podtrzymują oni wspólnie powyższe wnioski, że szympanasy wykazują wysoce złożone funkcje poznawcze – m.in. takie jak autonomia, samoświadomość i samostanowienie – podobne do posiadanych przez ludzi. Po przesłuchaniu *ex parte* Sąd Najwyższy stwierdził, że wyrażenie „osoba” w art. 70 CPLR nie obejmuje szympanasów i wydał orzeczenie odrzucające podpisanie nakazu do wykazania podstawy uwięzienia.

Apelacja ta przedstawia nowatorską kwestię, czy szympanas jest „osobą” wyposażoną w prawa i ochronę gwarantowaną przez nakaz *habeas corpus*. W szczególności nie poproszono nas o ocenę jakości obecnych warunków życia Tommy’ego w celu poprawy jego dobrostanu. W zasadzie adwokat powoda stwierdził na podstawie ustnych argumentów, że pozwani nie naruszają jakichkolwiek państwowych lub federalnych ustaw dotyczących posiadania dzikich zwierząt w gospodarstwie domowym (zob. np. 124 A.D.3d 148). Nawiązując do oświadczeń powoda, mimo że pozwani przestrzegają ustaw państwowych i federalnych, ustawy same w sobie są nieodpowiednie. Zamiast jednak kwestionować treść ustaw, powód zwraca się do Sądu z prośbą o rozszerzenie definicji „osoby” w celu przyznania praw zwierzęciu. Nie zgadzamy się na to i dochodzimy do wniosku, że szympanas nie jest „osobą” upoważnioną do praw i gwarancji zapewnianych przez nakaz *habeas corpus*.

W prawie precedensowym nakaz *habeas corpus*, ujęty w art. 70 CPLR, przewiduje uproszczoną procedurę, zgodnie z którą „osoba”, która została bezprawnie uwięziona lub w inny sposób ograniczono jej wolność, może zakwestionować legalność zatrzymania (CPLR 7002 [a]). Ustawa nie stara się definiować pojęcia „osoba” i to nie bez przyczyny. „Władza ustawodawcza nie miała na celu zmiany przypadków, w których nakaz sądowy był możliwy”, co było zdeterminowane „powolnym rozwojem procesów

2 Rozwinięcie skrótu: *Civil Practice Law and Rules* – „Prawo i zasady procedury cywilnej”. Angielskie słowo *practice* nie jest tożsame ze słowem *procedure*, ale przepisy zawarte w tej księdze jednoznacznie odnoszą się do procedury cywilnej, stąd właśnie powyższe tłumaczenie.

decyzyjnych” (*People ex rel. Keitt v. McMann*, 18 NY2d 257, 263 [1966]) (sąd pominął cytowanie)³. W związku z tym musimy przyjrzeć się prawu precedensowemu odnoszącemu się do historycznych nakazów *habeas corpus*, aby ocenić stopień ich doniosłości.

Nic dziwnego, że zwierzęta nigdy nie były uznawane za osoby na potrzeby nakazu *habeas corpus* ani też nie zostały wyraźnie uznane za osoby lub podmioty zdolne do dochodzenia praw zgodnie z prawem stanowym lub federalnym (zob. np. *Lewis v. Burger King*, 344 Fed Appx 470, 472 [10th Cir 2009], *cert. denied* 558 US 1125 [2010]; *Cetacean Community v. Bush*, 386 F3d 1169, 1178 [9th Cir 2004]; *Tilikum ex rel. People for the Ethical Treatment of Animals, Inc. v. Sea World Parks & Entertainment, Inc.*, 842 F Supp 2d 1259, 1263 [SD Cal 2012]; *Citizens to End Animal Suffering & Exploitation, Inc. v. New England Aquarium*, 836 F Supp 45, 49–50 [D Mass 1993]). Powód nie powołuje się na żaden precedens – i wydaje się, że nie istnieje żadne prawo stanowe lub prawo precedensowe, według którego zwierzę może zostać uznane za „osobę” zgodnie z nakazem *habeas corpus*. W zasadzie nakaz zwolnienia *habeas corpus* nie został nigdy wydany na rzecz podmiotu innego niż człowiek (zob. np. *United States v. Mett*, 65 F3d 1531, 1534 [9th Cir 1995], *cert. denied* 519 US 870 [1996]; *Waste Mgt. of Wisconsin, Inc. v. Fokakis*, 614 F2d 138, 139–140 [7th Cir 1980], *cert. denied* 449 US 1060 [1980]; *Sisquoc Ranch Co. v. Roth*, 153 F2d 437, 441 [9th Cir 1946]; *Graham v. State of New York*, 25 AD2d 693, 693 [1966]).

Brak precedensu w uznawaniu zwierząt za osoby w rozumieniu *habeas corpus* nie kończy jednak rozpoznania sprawy, ponieważ nakaz sądowy {** 124 AD3d at 151} zyskiwał z czasem coraz szersze zastosowanie, zważywszy na jego „dużą elastyczność i niejasny zakres” (*People ex rel. Keitt v. McMann*, 18 NY2d at 263) (sąd pominął cytowanie). Podczas gdy powód proponuje różne uzasadnienia dotyczące przyznawania szympansom, takim jak Tommy, prawa do wolności chronionego przez tę ustawę, przypisywanie praw było historycznie związane z nakładaniem zobowiązań i powinności społecznych. Wzajemność między prawami i obowiązkami wynika z zasad umowy społecznej inspirowanej ideałami wolności i demokracji, będącej fundamentem naszego

3 Pojawiające się w tekście informacje, iż sąd pominął cytowanie określonego orzeczenia, stanowią integralną część wyroku i nie są uwagami tłumacza.

systemu rządów (zob. R.L. Cupp, Jr., *Children, chimps, and rights: Arguments from „marginal” cases*, „Pepperdine University Legal Studies” 2012, nr 12 (2), s. 12–14; R.L. Cupp, Jr., *Moving beyond animal rights: a legal/contractualist critique*, „Pepperdine University Legal Studies” 2009, nr 11 (2), s. 69–70; zob. także [wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych – przyp. K.R.] *In re Gault*, 387 US 1, 20–21 [1967]; *United States v. Barona*, 56 F3d 1087, 1093–1094 [9th Cir 1995], *cert. denied* 516 US 1092 [1996]). Zgodnie z tym poglądem społeczeństwo rozszerza zakres praw w zamian za wyraźną lub domniemaną zgodę ze strony swoich obywateli w celu poddania się odpowiedzialności społecznej. Innymi słowy, „prawa są związane z porządkiem moralnym i zdolnością do przyjmowania odpowiedzialności społecznej w zamian za [te] prawa” (R.L. Cupp, Jr., *Children...*, s. 13; zob. R.L. Cupp, Jr., *Moving...*, s. 69).

Pomimo że rozstrzygająca kwestia dotyczy tego, czy szympansy mają prawo do wolności od ograniczeń cielesnych w taki sposób, że można je uznać za „osoby” podlegające przywilejom z *habeas corpus*, osobowość prawna jest konsekwentnie definiowana zarówno w zakresie praw, jak i obowiązków. *Black’s law dictionary* definiuje „osobę” jako „człowieka” lub – co istotne w tym przypadku – jako „podmiot (np. osobę prawną), która zgodnie z prawem posiada prawa i obowiązki istoty ludzkiej” (zob. *Black’s law dictionary*, s. 1258 [7th ed. 1999] [wyszczególnienia dodano]). Następnie stanowi: „Zgodnie z teorią prawa osoba rozumiana jest jako dowolny byt, któremu prawo przyznaje zdolność bycia podmiotem praw i obowiązków [...]. Osoby są istotami, których prawa i obowiązki stanowią przysługujące im atrybuty. Tylko ze względu na to osoby posiadają prawne znaczenie i jest to wyłączny powód, dla którego uzyskują uznanie prawne” (*Black’s law dictionary*, s. 1258 [7th ed. 1999], cytując {** 124 AD3d w 152} J. Salmond, *Jurisprudence*, s. 318 [10th ed. 1947]; zob. J. Chipman Gray, *The nature and sources of the law*, r. II, s. 27 [2d, ed. 1963] [stwierdzając, że prawne znaczenie „osoby” to „podmiot praw i obowiązków”]).

Prawo precedensowe zawsze uznawało skorelowanie praw i obowiązków z osobowością prawną (zob. np. *Smith v. ConAgra Foods, Inc.*, 431 SW3d 200, 203–204 [Ark 2013], cytując *Calaway v. Practice Mgt. Servs., Inc.*, 2010 Arka 432, * 4 [2010] [określając „osobę” jako „istotę ludzką lub

podmiot, który jest uznany przez prawo za posiadający prawa i obowiązki człowieka”]; *Wartelle v. Women’s & Children’s Hosp., Inc.*, 704 So 2d 778, 780 [La 1997] [uznając, że klasyfikacja istoty lub podmiotu jako „osoby” została dokonana „wyłącznie w celu ułatwienia stwierdzenia nałożenia praw i obowiązków”]; *Amadio v. Levin*, 509 Pa 199, 225, 501 A2d 1085, 1098 [1985, Zappala, J., aprobująco] [zauważając, że „osobowość” jako pojęcie prawne powstaje nie z człowieczeństwa podmiotu, ale z przypisania mu praw i obowiązków]). Stowarzyszenia ludzi, takie jak korporacje i podmioty samorządowe, mogą być uznawane za osoby prawne, ponieważ one także wypełniają prawne obowiązki w zamian za swoje prawa (zob. np. *Pembina Consol, Silver Mining & Milling Co. v. Pensylwania*, 125 US 181, 189 [1888]; *Western Sur. Co. v. ADCO Credit, Inc.*, 251 P3d 714, 716 [Nev 2011]; *State of Washington v. AMR*, 147 Wash 2d 91, 94, 51 P3d 790, 791 [2002]; *Stan Wirginia Zachodnia v. Zain*, 207 W Va 54, 61–65, 528 SE2d 748, 755–759 [1999], *cert. denied* 529 US 1042 [2000]).

Nie trzeba dodawać, że – w przeciwieństwie do ludzi – szympansy nie mogą wykonywać żadnych obowiązków prawnych, podlegać odpowiedzialności społecznej ani być prawnie odpowiedzialne za swoje czyny. Naszym zdaniem to właśnie niezdolność do ponoszenia odpowiedzialności prawnej i wykonywania obowiązków społecznych powodują, że nie należy przyznawać szympansom takich praw jak podstawowe prawo do wolności chronione przez tekst *habeas corpus*, które zostało przyznane istotom ludzkim.

Nasze odrzucenie paradygmatu dotyczącego praw dla zwierząt nie pozostawia ich jednakże bezbronniymi. Władza ustawodawcza znacząco rozszerzyła zakres ochrony zwierząt, będącej przedmiotem sankcji karnych, zakazując przykładowo tortur lub nieuzasadnionego zabijania zwierząt (zob. Prawo rolne i rynkowe [dalej: „p.r.r.” – dop. K.R.] § 353), porzucania zwierząt w miejscu publicznym (zob. p.r.r. § 355), przewozu zwierząt w okrutny lub nieludzki sposób (zob. p.r.r. § 359 [1]) lub kolejną bez cyklicznych przerw na odpoczynek i żywienie (zob. p.r.r. § 359 [2]), a także zatrzymania zwierząt bez dostarczenia im pożywienia (zob. p.r.r. § 356). Warto zauważyć, że – oprócz wyraźnie sprecyzowanych wyjątków – Nowojorczyki nie mogą posiadać naczelnymi jako zwierząt domowych (zob. ECL 11–0103 [6] [e] [1]; 11–0512). W związku z tym

choć powód nie wykazał, że nakaz uwolnienia w duchu *habeas corpus* jest w tym przypadku możliwy, wywieranie wpływu na władzę ustawodawczą jest w pełni możliwe, by w dalszym ciągu rozszerzać zakres ochrony szympanów.

Konrad Rydel – Kolegium Międzyobszarowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego; Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego